

LUKÁŠ 16 – KOMPAKTNÍ RÉTORICKÁ JEDNOTKA

Jiří Lukeš

LUKE 16 – A COMPACT RHETORICAL UNIT The purpose of the study is to present Luke 16 as continuous speech, which forms a "compact rhetorical unit". The structure (disposition) of this unit is based on two parables (Luke 16,1–8 and Luke 16,19–31), which are in an antithetic relation. The middle part (Luke 16,9–18) acts as an expository thesis to both parables, indicates to whom the parables are addressed, and forms a "time" bond between the parables.

Both parables begin with *ἄνθρωπος (δέ) τις ἦν πλούσιος...*, which is typical for comparison using contradiction. The antithetic relation of these parables enables us to name them "The parable of the merciful rich man" and "The parable of the unmerciful rich man".

Verse 13 plays an important part in the rhetorical unit. It closes the cluster of aphorisms (verses 9b–13) and is the key to the understanding of both parables.

Rhetorical criticism allows us to combine the text that has been split up by a series of titles in different translations and commentaries and to give more consideration to the position of the listener to / reader of Jesus' (Luke's) speech, who perceives the inner logic of the unit. The chapter thus takes on the form of an episode, in which Jesus speaks to the disciples and the Pharisees on his way to Jerusalem.

1. PŘEDPOKLADY PRO UPLATNĚNÍ METODY

Cílem této práce je nahlédnout 16. kapitolu Lukášova evangelia z hlediska rétorické kritiky a soustředit pozornost zejména na „dispositio“ (uspořádání) této kapitoly. Důraz bude kladen na kompaktnost „rétorické jednotky“, nikoli na její komparaci s jinými místy, což usnadňují i dvě specificky lukášovská podobensví, která u dalších dvou synoptiků nenajdeme. Snahou bude objevit či docenit jedinečný charakter této jednotky, vymezit její hranice vně i uvnitř jí samé a poukázat na strukturu, jejíž odhalení je pro pochopení smyslu nezbytné.¹ Tomu napomůže i základní narativní přiblížení oddílu a chybět samozřejmě nebude ani stručný přehled struktur a charakteristik kapitoly, který vzešel z tradičního diachronního bádání.

¹ G. A. Kennedy. *New Testament Interpretation through Rhetorical Criticism* (The University of North Carolina Press 1984) stanovuje pravidla postupu při rétoricko-kritickém rozboru na str. 14–38, pro vymezení „rétorické jednotky“ zvláště str. 33–38. B. Mack. *Rhetoric and the New Testament* (Fortress Press, Minneapolis 1990) předkládá jistou obdobu. str. 21–48 a konzervativní alternativu nabízí R. Meynet. *Rhetorical Analysis. An Introduction to Biblical Rhetoric* (Sheffield Academic Press 1998), str. 168–181. Kennedyho postup zkoumá a doplňuje W. Wuellner. *Where Is Rhetorical Criticism Taking Us?* (CBQ 49/1987), str. 455–460.

Rétorická kritika ovšem nepracuje s „textem“, anebo pouze s „textem“, ale s „řečí“ a „diskursem“. Autor se mění v „řečníka“ a ze čtenáře se stává zároveň i „posluchač“. Vytváří se tím „rétorický trojúhelník“, který odráží vztahy, jež jsou pro „rétorickou“ nebo „argumentační situaci“ stěžejní.² Úkolem rétora je představit posluchači řeč, která bude obsahovat co nejlepší argumenty a bude co nejplynulejší. Jen taková řeč zaujme a přesvědčí.

Evangelium jako literární druh vykazuje řadu podobností s literárními druhy existujícími v řecko-římském světě, zvláště s biografií,³ zároveň však užívá hebrejská Písma jako autority. Mísí se v něm tedy helenistické literární a rétorické konvence s prvky biblické historie, ve snaze zachytit události, které se staly, a vyzdvihnout důležitost a charakter osoby, v jejímž jménu a jejímž vlivem vzniká komunita, jež je novou alternativou v židovském i helenistickém světě.⁴

Proto může zohlednění alespoň některých zásad rétorické kritiky či analýzy přispět svým dílem k ucelenějšímu pohledu na exegetovaný oddíl a napomoci odhalit souvislosti, které posluchač pozdní antiky bezesporu vnímal a v textu či psané řeči je nepřehlížel.

Tato rétoricko-strukturální exegeze 16. kapitoly Lukášova evangelia tedy vychází z předpokladu, že evangelista zamýšlí vtáhnout čtenáře⁵ do Je-

² Ke vztahům mezi řečníkem, posluchačem a argumentací blíže Kennedy str. 15, J. L. Kinneavy. *Greek Rhetorical Origins of Christian Faith* (New York, Oxford 1987), str. 49, 52, 107 a zejména Ch. Perelman. *The Realm of Rhetoric* (Notre Dame, Indiana 1982), str. 9–20. K „rétorické situaci“ – Kennedy. str. 34–35, J. Jasinski. „Rhetorical Situation“, in: *Encyclopedia of Rhetoric* (Oxford 2001), str. 694–697, R. E. Vatz. *The Myth of Rhetorical Situation* (PR 6/1973), str. 154–161, I. H. Henderson. *Rhetorical Determinacy and the Text* (*Semeia* 71/1995), str. 169, J. Lambrecht, S. J. *Rhetorical Criticism and the New Testament* (Bijdragen 50/1989), str. 240–241, „Beyond the speaker (*ethos*), beyond the discourse (*logos*) and beyond the audience (*pathos*) there is always a milieu, a context...“, str. 245. W. Wuellner (*Where Is Rhetorical Criticism Taking Us?*) v návaznosti na Kennedyho a L. F. Bitzera rozumí rétorické situaci jako: „...understanding of the argumentative or rhetorical situation as that specific condition or situation which invites utterance. ...It has been so since antiquity, where the rhetorical situation underlying or preceding a text was discussed as the crucial initial step of invention“, str. 455.

³ B. Witherington. *The Acts of the Apostles. A Socio-Rhetorical Commentary* (The Paternoster Press 1998), str. 15–20.

⁴ J. L. Bailey, L. D. Vander Broek. *Literary Forms in the New Testament* (Westminster 1992), str. 91–98.

⁵ W. Wullner (*Where Is Rhetorical Criticism Taking Us?*) vidí roli čtenáře v rámci rétorické kritiky následovně: „Rhetorical criticism changes the long-established perception of authors as active and readers as passive or receptive by showing the rationale for readers as

žišovy promluvy k učedníkům i farizeům a učinit z něj konfrontovaného posluchače i svědka této epizody.“

2. OTÁZKY SPJATÉ PŘEVÁŽNĚ S TRADIČNÍM PŘÍSTUPEM

2.1 Umístění jednotky v rámci evangelia

Lk 16 je součástí „velké vsuvky“ a spoluutváří blok látky originálně zpracované Lukášem. Podle členění D. Leeho, který zpracovává Lukášovo evangelium pomocí narativního čtení a rozděluje příběh do sedmi „dějství“, by 16. kapitola byla součástí dějství čtvrtého (9,51–19,44) s názvem „Ježíš ve stínu Jeruzaléma“.⁶ Cesta do Jeruzaléma se tak stává i „časovým“ vymezením epizod a „řečí“, které Ježíš cestou pronesl.⁷

Lee v návaznosti na Talberta vidí v celém čtvrtém dějství symetrickou strukturu a 16. kapitolu dělí do dvou částí, kde 16,1–13 je zrcadlovým protějškem 12,35–13,9 a 16,14–31 je obdobným protikladem 11,37–12,34.⁸

2.2 Vnitřní členění jednotky v překladech, komentářích a dalších publikacích – problematika tradičního členění textu

Právě v této oblasti panuje největší rozmanitost, jež se projevuje v překladech i komentářích. Perikopy se v 16. kapitole liší počtem, délkou i pojmenováním, podle toho, na co dotyčný překladatel či vykladač upřel pozornost a co považoval za nutné zdůraznit.

Za takovéto situace se kontinuita textu, kterou nabízí řecký text Nestle-Aland,⁹ jeví jako určitá výhoda, neboť pro vnímání 16. kapitoly jako souvislé „řeči“ či „rétorické jednotky“ nevytváří hranice, jež byly stanoveny na základě jiných principů než rétorických nebo narativních.

Názorný přehled vybraných překladů a komentářů dokládá variabilitu, s jakou je struktura kapitoly vnímána.

active, creative, productive. Moreover, rhetorical criticism changes the status of readers to that of judges and critics to that of validators“, str. 461.

⁶ D. Lee. *Luke's Stories of Jesus* (Sheffield Academic Press 1999), str. 189. Na blízkost rétorické a narativní kritiky upozorňuje D. L. Stamps. *Handbook to Exegesis of the New Testament* (Brill, Leiden 1997), str. 219. Převzetí makrostruktury od Leeho (Talberta) není v tomto případě nemožné.

⁷ „Cestu do Jeruzaléma“ vymezuje J. A. Fitzmyer. *The Gospel according to Luke X–XXIV* (Doubleday 1985) oddílem 13,22–17,10 a L. J. Topel. *On the Injustice of the Unjust Steward: Lk 16:1–13* (CBQ 37/1975) vidí blízký kontext pro tuto parabolu v oddílu „cesty“ 14:25–17:10, str. 221.

⁸ Viz. Lee, str. 196.

⁹ Nestle-Aland. *Novum Testamentum Graece*, 26. Auflage (Stuttgart 1988).

Překlady s nadpisy přímo nad perikopami:

- ČEP – v. 1–9 „Podobenství o nepoctivém správci“, v. 10–15 „O majetku“, v. 16–17 „Výroky o Zákonu“, v. 18 „O rozluce“, v. 19–31 „O boháči a Lazarovi“ – pět oddílů.
- O. Petru – v. 1–15 „Podobenství o vychytralém správci“, v. 16–18 „O Zákonu“, v. 19–31 „Podobenství o boháči a Lazarovi“ – tři oddíly.
- R. Col – v. 1–13 „Podobenství o nevěrném správci“, v. 14–15 „Pokrytectví farizeů“, v. 16–18 „Zákon Boží je věčný“, v. 19–31 „Podobenství o boháči a chudém Lazarovi“ – čtyři oddíly.
- Die Gute Nachricht – v. 1–8 „Der untreue Verwalter“, v. 9–13 „Über den Besitz“, v. 14–18 „Über den Willen Gottes“, v. 19–31 „Lazarus und der Reiche“ – čtyři oddíly.
- Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments – v. 1–9 „Das Gleichnis vom ungerechten Haushalter“, v. 10–13 „Von der Treue im Gebrauch der irdischen Güter“, v. 14–18 „Von der Gerechtigkeit der Pharisäer und der Geltung des Gesetzes“, v. 19–31 „Das Gleichnis vom reichen Mann und vom armen Lazarus“ – čtyři oddíly.
- Revised Standard Version – v. 1–18 „The dishonest steward“, v. 19–31 „The rich man and Lazarus“ – dva oddíly.
- New Revised Standard Version – v. 1–13 „The Parable of the Dishonest Manager“, v. 14–18 „The Law and the Kingdom of God“, v. 19–31 „The Rich Man and Lazarus“ – tři oddíly.
- The NIV Study Bible – v. 1–15 „The Parable of the Shrewd Manager“, v. 16–18 „Additional Teachings“, v. 19–31 „The Rich Man and Lazarus“ – tři oddíly.¹⁰

Komentáře:

- W. Grundmann – Celá kapitola nese název „Die Entscheidungsfrage der zeitlichen Güter“, v. 1–7 „Das Gleichnis vom ungerechten Verwalter“, v. 8–18 „Gespräche über die rechte Verwaltung des Besitzes im Anbruch der Heilszeit“, v. 19–31 „Das Gleichnis vom reichen Mann und armen Lazarus“ – tři oddíly.
- J. A. Fitzmyer – v. 1–8a „The Parable of the Dishonest Manager“, v. 8b–13 „Three Applications of the Parable“, v. 14–15 „Avaricious Pharisees Are

¹⁰ ČEP (Praha 1991), O. Petru (Videň 1983), R. Col (Velehrad 1945), Die Gute Nachricht (Berlin, Zwickau 1974), Die Heilige Schrift... (Zürich 1975), RSV (The British and Foreign Bible Society 1973), NRSV (Nashville 1990), The NIV Study Bible (Zondervan, Grand Rapids 1995).

- Reproved“, v. 16–17 „Two Sayings about the Law“, v. 18 „On Divorce“, v. 19–31 „The Parable of the Rich Man and Lazarus“ – šest oddílů.
- Howard Marshall – Celá kapitola nese nadpis „Warnings about Wealth“, v. 1–9 „The Prudent Steward“, v. 10–13 „Faithful Stewardship“, v. 14–15 „Reproof of the Pharisees“, v. 16–17 „The Law and the Kingdom“, v. 18 „The Law concerning Divorce“, v. 19–31 „The Rich Man and Lazarus“ – šest oddílů.
- J. Nolland – Celá kapitola nese název „Use and Abuse of Riches“, v. 1–8 „The Dishonest Steward: What Am I Going to Do?“, v. 9–13 „Serving God and Using Mammon“, v. 14–15 „Lovers of Money and Seekers of Honor“, v. 16–18 „The Demands of the Law and the Prophets, and Those of the Gospel of the Kingdom of God“, v. 19–31 „The Outcome of Life for the Rich Man and Lazarus“ – pět oddílů.¹¹

Z předloženého členění 16. kapitoly Lukáše vyplývá, že překladatelé a komentátoři se zcela shodují jen v délce druhého podobenství, tj. v. 19–31. Ovšem ani tato parabola neušla pokusům o stanovení původního rozsahu a například J. D. Crossan podotýká, že „metodologicky nemůže být Lk 16,27–31 považován za součást původního Ježíšova podobenství“ a za „aktuálně Ježíšovu“ považuje jen část první, tj. v. 19–26.¹² Oproti tomu C. L. Blomberg poznamenává, že druhá polovina paraboly (v. 27–31) nemusí být redakční, ale Ježíšův vlastní, typický dodatek, který koloval v odlišných formách. Strukturálně se mu zdá být zlom po v. 23 výraznější, než posun v ohnisku mezi veršem 26 a 27.¹³ R. Bauckham zmiňuje, že v. 27–28 mohly být docela běžné v židovských vyprávěných příbězích.¹⁴

Výrazně rozdílně vnímají badatelé délku paraboly první, jejíž rozpětí je odlišné nejen v překladech, ale problematizuje ho i řada dalších vykladačů. Jejich postoje se dají v zásadě rozdělit do čtyř skupin. Do první patří například R. Bultmann, J. D. Crossan, L. Goppelt, H. Preisker, W. Grundmann a H. Drexler,¹⁵ kteří rozsah paraboly vnímají od v. 1 do v. 7. Ke druhé skupině náleží mimo jiné K. E. Bailey, M. Beavis, E. Güttgemanns,

¹¹ W. Grundmann. *Das Evangelium nach Lukas*, 9. Auflage (Berlin 1981), str. 315–330, J. A. Fitzmyer. *The Gospel...* str. 1094–1136, I. Howard Marshall. *The New International Greek Testament Commentary. The Gospel of Luke* (The Paternoster Press 1998), str. 613–639, J. Nolland. *The Word Biblical Commentary 35B* (Texas 1993), str. 793–833.

¹² J. D. Crossan. *In Parables* (San Francisco 1973), str. 67.

¹³ C. L. Blomberg. *Interpreting the Parables* (Apollos 1990), str. 204.

¹⁴ R. Bauckham. *The Rich Man and Lazarus: The Parable and the Parallels* (NTS 37/1991), str. 242.

J. Jeremias, F. Maass a C. Westermann,¹⁶ kteří soudí, že k parable patří i verš 8. K možnosti, že to není celý verš osmý, ale jen jeho první část – v. 8a, se přiklání třetí skupina exegetů:¹⁷ J. A. Fitzmyer, D. M. Parrott, B. B. Scott, L. J. Topel, W. O. E. Oesterley, F. Tillmann a další. S vědomím toho, že se jedná již o dodatek, který ovšem k parable náleží a vztahuje se k v. 4, přidává čtvrtá skupina k parable i v. 9. Jsou to badatelé C. L. Blomberg, D. R. Fletcher a j.¹⁸

Poněkud stranou stojí např. E. Brunner který se původností jednotlivých veršů nezaobírá a komentuje oddíl veršů 1–13.¹⁹

Ač rozdíly v délce podobenství představují u jednotlivých badatelů až šest veršů, bereme-li do úvahy i Brunnera, prakticky všichni zmiňují, že veršem 8a, 8b, 9 či 10 začíná aplikace, výklad podobenství nebo sekundární dodatky. Zatímco jedni je k podobenství ještě přiřadí, jiní je už oddělí a označí samostatným nadpisem. Např. D. R. Fletcher vidí aplikaci ve v. 8–13,²⁰ avšak C. L. Blomberg považuje za „přídavné výroky Ježíše“ v. 10–13.²¹

Jednoznačně dominuje stanovisko, že parabola je autentická, ale převáženě výroky nikoliv. Motivem pro určení přesné délky paraboly je často snaha rozpoznat původní Ježíšovo slovo od pozdějšího redakčního, luká-

¹⁵ R. Bultmann. *The History of the Synoptic Tradition* (Oxford 1963), str. 175, Crossan. *In Parables*, str. 66, L. Goppelt. *Theologie des Neuen Testaments*, 3. Auflage (Göttingen 1980), str. 616, H. Preisker. *Lukas 16,1–7* (TLZ 74/1949), str. 85–92, Grundmann. *Das Evang...* str. 315–318, H. Drexler. „*Miszellen: Zu Lukas 16,1–7*“ (ZNW 58/1967), str. 286–288.

¹⁶ K. E. Bailey. *Poet & Peasant and Through Peasant Eyes* (Michigan 1983), str. 86–118, zvláště 107, M. Beavis. *Ancient Slavery as an Interpretive Context for the NT Servant Parables with Special Reference to the Unjust Steward* (Luke 16:1–8) (JBL 111/1992), str. 37–54, E. Güttgemanns. *Narrative Analysis of Synoptic Texts (Semeia 6/1976)*, str. 138–140, J. Jeremias. *Die Gleichnisse Jesu* (München, Hamburg 1966), str. 121–122, F. Maass. „Das Gleichnis vom ungerechten Haushalter. Luke 16,1–8“ (*Theologie Viatorum 8*, Berlin 1961), str. 173–184, C. Westermann. *The Parables of Jesus* (T. & T. Clark, Edinburgh 1990), str. 185,189.

¹⁷ D. M. Parrot. *The Dishonest Steward* (Luke 16. 1–8a) and Luke's Special Parable Collection (NTS 37/1991), str. 499–515, B. B. Scott. *Hear Then the Parable* (Fortress Press 1990), str. 255–266, L. J. Topel. *On the Injustice...* str. 217–218, W. O. E. Oesterley. „The Parable of the 'Unjust' Steward“ (Exp 6/7 1903), str. 273–283, F. Tillmann. „Zum Gleichnis vom ungerechten Verwalter. Lk 16,1–9“ (BZ 9/1911), str. 171–184.

¹⁸ Blomberg. *Interpreting...* str. 243–247, D. R. Fletcher. *The Riddle of the Unjust Steward: Is Irony the Key?* (JBL 82/1963), str. 15–30. Fletcher soudí, že „V. 9 is the real crux interpretationis of the parable“, str. 19. Členění do čtyř skupin a jména dalších badatelů podává rovněž Fitzmyer. *The Gospel...* str. 1096–1097.

¹⁹ E. Brunner. *Sowing and Reaping. The Parables of Jesus* (John Knox Press, Virginia 1965), str. 76–83.

²⁰ Fletcher. *The Riddle of...* str. 15.

šovského či nelukášovského, a otázka, kdo je κύριος z v. 8a, která zaměstnává většinu vykladačů.

Oddíl mezi oběma parabolami má kvůli různě vnímané délce první z nich rovněž kolísavý rozsah i počet pododdílů a látka v něm už není výlučně z Lukášova speciálního pramene, ale má paralely také u dalších synoptiků – verše 13, 16, 17, 18 pocházejí z Q. Oproti tomu verše 14–15 hodnotí J. Nolland pod vlivem H. Schürmanna sice jako zakořeněné v tradici, ale zároveň skutečně lukášovské.²² V. 14 je považován Bultmannem za přechodový a E. P. Sanders ho pokládá za neodpovídající skutečnosti. Bultmann následně popisuje v. 15 jako autentický výrok Ježíšův.²³ V. 16 má svou „primitivnější“ analogii u Mt 11,12–13 a údajně pochází od rané křesťanské komunity či jejich kritiků.²⁴ V. 17 je variantou Mt 5,18, avšak v odlišné formě. Izolovaný výrok v. 18 nalezneme s jistou změnou u Mt 5,32 a jako dublet u Mt 19,9, který je odvozen od Mk 10,11, k němuž má Lk blíže.²⁵ R. Banks považuje Lukášovu formulaci v. 18 za pravděpodobně nejpůvodnější formu výroku.²⁶

Schürmann se o vv. 16–17 domnívá, že byly drženy jen jako úvod pro v. 18 a F. W. Danker tvrdí, že v. 16 a 17 existovaly odděleně.²⁷

Co se týká vztahu středního oddílu k parabolám, je možné zmínit postoj A. Plummera, který dělí střední oddíl na dvě části, kde v. 9–13 vnímá jako doplněk k parable první a v. 14–18 jsou dle něj úvodem k parable druhé.²⁸

J. W. Sider se domnívá, že v. 14–15 se vztahují k první části druhé paraboly, tj. veršům 19–26 a verše 16–18 zaostřují na její druhou část – verše 27–31.²⁹

²¹ Blomberg. *Interpreting...* str. 244.

²² Nolland. *The Word Bib. Comm...* str. 809.

²³ Marshall. *The New International...* str. 624–625, přebírá Bultmannovu argumentaci. E. P. Sanders. *Jesus and Judaism* (Fortress Press, Philadelphia 1985), str. 281.

²⁴ Fitzmyer. *The Gospel...* str. 1115, F. W. Danker. *Luke 16,16. An Opposition Logion* (JBL 77/1958), str. 232.

²⁵ Fitzmyer. *The Gospel...* str. 1119–1120, Marshall. *The New International...* str. 630–631.

²⁶ R. Banks. *Jesus and the Law in the Synoptic Tradition* (Cambridge University Press 1975) „...the Lucan formulation in 16.18 that is probably the most original form of the saying“, str. 193.

²⁷ H. Schürmanna („Sprachliche Reminiszenzen...“ NTS 6/1960, str. 193) cituje Banks. *Jesus and Law...* „...vv. 16–17 were merely retained as an introductory piece to v. 18...“, str. 220, Danker. *Luke 16,16...* „...and the probability increases that both vss. 16 and 17 existed separately...“ str. 242.

Souhrn: Z předchozího rozboru vyplývá, že určitá shoda panuje mezi komentátory při deskripci textu samého a zcela převládá tendence vytvářet pododdílů co nejvíce. Text je rozkládán na jednotlivá logia, která jsou podrobována analýze a následně komentována. Na této rovině je struktura přehledná a téměř identická. Nejednotnost se projeví až na větším celku, při stanovování původních délek obou parabol či rozpoznávání dodatků.

Problémem však může být to, že v „zájmu čtenáře“ dochází v překladu k rozložení textu do řady pododdílů, čímž je rozmělněna původní struktura, důležitá pro výklad, a jeho pozornost je převedena na sekundární členění textu provedené překladatelem. V každém případě počet a členění oddílů v kapitole vytváří u čtenáře povědomí o jejím uspořádání, a tím i předporozumění, se kterým přistoupí k další práci s textem. Takovéto organizování textu do četných podjednotek sice výrazně usnadní komparaci s jinými místy Písma a nezbytné je i při sestavování synopse, avšak daní za ně je v tomto případě přetrhání vnitřních vazeb, symetrie a následně i antitetických vztahů, jimiž je 16. kapitola nabitá a semknuta.

Rozmanitosti názvů jednotlivých pododdílů kapitoly není nutné přikládat velkou váhu, neboť nadpisy nejsou součástí původního textu a mají jen pomocný charakter. Důležité je jen poznamenat, že název prvního podobenství je prakticky u všech překladatelů i komentátorů pojmenován podle správce a jeho konání, u druhého podobenství se do něj promítá Lazar a boháč. *Názvy parabol* tedy vzájemnou souvislost mezi nimi čtenáři neznají.

3. STRUČNÉ LITERÁRNÍ HODNOCENÍ JEDNOTKY – PŘEHLED CHARAKTERISTIK

Parabola I.

Hned několik badatelů se shoduje v postoji, že toto podobenství je nejobtížnější ze všech synoptických či biblických vůbec a „pánova“ chvála ničemy vyvolávala rozpaky nad křesťanstvím už za Juliána Apostaty.³⁰ I přes tyto skutečnosti o autenticitě podobenství nelze pochybovat. Je prakticky

²⁸ A. Plummer. *St. Luke. International Critical Commentary* 4 th ed. (Edinburgh 1910), str. 380.

²⁹ J. W. Sider. *Interpreting the Parables. A Hermeneutical Guide to Their Meaning* (Zondervan, Grand Rapids 1995), str. 214.

³⁰ Bailey. *Poet & Peasant...* str. 86, Brunner. *Sowing and Reaping...* str. 76, K. Gábriš. *Ježišove podobenství II* (UK Bratislava 1991), str. 112.

nepřijatelné, aby apokryfní parabola, obsahující zřejmé interpretační obtížnosti, byla ranou křesťanskou komunitou začleněna mezi tradiční Ježíšovy parabolou.³¹

C. L. Blomberg řadí tuto parabolu do komplexu „tříbodových parabol“ se systémem „pán – správce – dlužníci“. K. Gábriš upozorňuje na „dramatický trojúhelník“, který se týká zejména osob a napětí mezi nimi.³² A. C. Thiselton charakterizuje Lk 16,1–9 na základě bádání D. O. Via, D. Patteho a S. Pricketta jako parabolu s „komickou zápletkou“ a zároveň zde vidí „otevřenou“ (open-ended) vazbu i úmyslnou dvojznačnost.³³

J. D. Crossan si všímá „elegantně strukturované“ paraboly, jež je formována do „minidramatu“ a klade důraz na dělení do tří scén (16,1–2, 3–4, 5–7), kde první scéna vykazuje chiastickou strukturu, jež je důležitá pro vytyčení problému i jeho řešení. Typem řadí parabolu mezi „paraboly o služebnících“, v nichž si všímá „tématické jednoty“ vztahu „pán–služebník“, jež nepostrádá čas nebo moment kritického zúčtování.³⁴ Crossan tedy zohledňuje strukturálně-narativní rozbor a staví na bádání školy dějin formy. Pod vlivem D. O. Via hledá analogie s „podvodnicko-hlupáckými příběhy“ a zmiňované schéma paraboly sestavuje dle modelu, který pro tyto historiky sestavila H. Jasonová.³⁵

K. E. Bailey vidí v Lk 16,1–8 „parabolickou baladu“ se strukturou ABBCB'BA', kde vrcholem je v. 4. Zmiňuje i charakteristický rys Lukášovy parabolické formy, jímž je značný počet oddílů s přímou řečí a připomíná i výkladový model, v němž má pán status „komplice“ (a partner-in-crime, Oesterley).³⁶

D. Dormeyer z hlediska rétoriky antiky člení podobenství na dva subtypy, kde jeden nazývá „parabolou v úzkém smyslu“ a druhý „parabolou“. Lk 16,1–13 náleží do druhého subtypu mezi „paraboly“ a vyžaduje závěr „a minore ad maiorem“.³⁷

³¹ Fletcher. *The Riddle...* str. 15.

³² Blomberg. *Interpreting...* str. 241, 243, Gábriš. *Ježišove podobenství I* (Bratislava, Lipt. Mikuláš 1990), str. 10.

³³ A. C. Thiselton. *New Horizons in Hermeneutics* (Zondervan, Grand Rapids 1992), str. 476, 492.

³⁴ Crossan. *In Parables*, str. 96–120, zvláště 110.

³⁵ Její stanoviska přibližuje Scott. *Hear Then...* str. 259–260.

³⁶ Bailey. *Poet & Peasant...* str. 95, 99.

³⁷ D. Dormeyer. *The New Testament among the Writings of Antiquity* (Sheffield 1998), str. 162–163.

C. Westermann řadí Lk 16,1–8 mezi „exemplary story“.³⁸

J. W. Sider navrhuje číst Lk 16,1–13 jako „dramatický narativ“ a zároveň upozorňuje na nutnost položení si „správných otázek“ pro „správné řešení“.³⁹

O ekonomickou rekonstrukci se pokouší J. D. Derrett⁴⁰ a do interpretačního kontextu starověkého otroctví ji řadí Mary A. Beavis, která provádí komparaci s Aesopem a Plautovými otroky.⁴¹

Střední oddíl

Charakteristika středního oddílu jednotky z hlediska původu materiálu a jeho členění byla již provedena v předchozí části stati a zde je snad ještě vhodné zmínit, že v. 9b–13 jsou tvořeny „trsem“ aforismů, jenž uzavírá v. 13, který má paralelu u Mt 6,24 a jeho období nalezneme u Epicteta.⁴² Trs aforismů zde může být produktem hebrejského paralelismu a kulminuje výrokem: „Nemůžete sloužit Bohu i majetku“.⁴³

R. Banks představuje verše 16–18 jako jistou „anomálii“ v Lukášově evangeliu, neboť kromě nich nejvíce Lukáš nikde zájem o Zákon samotný a i další materiál týkající se Zákona předává bez zjevných poznámek.⁴⁴ O v. 18 je možné říci, že pouze esejeji v Kumránu měli podobné podmínky pro zabraňování rozvodům.⁴⁵

Marshall na základě Mansona upozorňuje, že vhodnými posluchači veršů 14–31 by byli zejména saduceové (a uvádí pro to řadu důvodů), ti však nejsou textem vůbec zmiňováni.⁴⁶

³⁸ Westermann. *The Parables...* str. 189.

³⁹ Sider. *Interpreting...* str. 150, 242–243.

⁴⁰ J. D. M. Derrett. *Fresh Light on St Luke XVI* (NTS 7/1960–61), str. 198–219.

⁴¹ Beavis. *Ancient Slavery...* str. 37–54.

⁴² Dormeyer. *The NT among...* „Epictetus offers a joking antithetic parallel: ‚You cannot play Thersites (a bald hunchback) and Agamemnon (tall and handsome) at the same time‘. (Diss. 4. 2. 10 Gnilka 1988: I,243)“, str. 107.

⁴³ Fletcher. *The Riddle...* str. 15 přebírá od Oesterleyho. *The Gospel Parables in the Light of their Jewish Background*, str. 196.

⁴⁴ Banks. *Jesus and the Law...* „As for the Lucan section itself (Lk 16.16-18), it appears at first sight to be an anomaly in the gospel, for nowhere else have we found Lucan interest in the Law itself, as seems to be the case here.“, str. 219–220.

⁴⁵ Dormeyer. *The NT among...* str. 93.

⁴⁶ Marshall. *The New International...* str. 625.

Parabola II.

B. B. Scott, který organizuje Ježíšovy paraboly podle sociálních realit zemědělské kultury Palestiny prvního století, řadí parabolu Lk 16,19–31 do kategorie „Rodina, ves, město a podobně“.⁴⁷ A. C. Thiselton v ní vidí „metonymickou parabolu paradoxu“.⁴⁸

C. L. Blomberg vřazuje parabolu do skupiny „jednoduchých tříbodových parabol“ a zároveň se táže, zda je možné příběh považovat za „fiktivní narativ“.⁴⁹

J. A. Bailey, L. D. Vander Broek a E. Güttgemanns ji chápou jako „ukázkový (varovný) příběh“, což je označení blízké Quintiliánovu i Jülicherovu členění parabol.⁵⁰ První dva rovněž upozorňují na apokalyptický motiv v Ježíšově řeči, který je důležitý pro rozvinutí poselství paraboly.

C. Westermann nepovažuje Lk 16,19–31 za parabolu a podobně vnímá oddíl i D. Gooding, který věc zdůvodňuje tím, že nemá základ v „aktuálních věcech a aktivitách tohoto světa“.⁵¹ J. W. Sider zmiňuje skutečnost, že mnohé Ježíšovy paraboly s „dlouhým příběhem“, kam řadí i tuto, jsou podobné Aristotelovým tragediím s „dvojím závěrem“, kde záhuba zla udává tón konce oproti dobru, které potkává štěstí. Sider zároveň neopomíjí připomenout archetypální obrazy paraboly – ráj a hádes.⁵² Jako parabolu s „dvojitým vrcholem“ ji vnímá i J. Jeremias.⁵³

Řada badatelů přibližuje skutečnost, že parabola má afinitu k folkloristickému materiálu židovské i egyptské tradice. Jedná se o vyprávění z Palestinského Talmudu o Bar Ma'janovi a o egyptský příběh Si-Osirise.⁵⁴ Zvláštní pozornost tomuto tématu věnuje R. Bauckham a R. F. Hock, který doplňuje pohled o motivy z řecko-římského světa a soustředí se zejména na Luciana ze Samosaty (Gallus a Catapulus).⁵⁵ Jisté paralely s Enochem

⁴⁷ Scott. *Hear Then...* str. 77, 141.

⁴⁸ Thiselton. *New Horizons...* str. 117–118. „Metonymických parabol“ si všímá i Crossan, který rozpoznává celkem tři a všechny nalézá u Lukáše (Lk 10:30–37, 18:9–14, 16:19–31).

⁴⁹ Blomberg. *Interpreting...* str. 203–205.

⁵⁰ Dormeyer. *The NT among...* str. 161–165. Güttgemanns. *Narrative Analysis...* str. 162.

⁵¹ Westermann. *The Parables...* „...Lk 16. 19–31, which is not a parable“, str. 188. D. Gooding. *According to Luke* (Eerdmans, Grand Rapids 1987), str. 227.

⁵² Sider. *Interpreting...* str. 134–135, 190.

⁵³ Jeremias. *Die Gleichnisse Jesu*, str. 25. „Die Gleichnis ist eines der vier doppelgipfligen Gleichnisse (s. S. 25). Der erste Gipfel (V. 19–23). . . , der zweite Gipfel (V. 24–31). . . “ str. 125.

⁵⁴ Tuto skutečnost připomíná např. Crossan. *In Parables*, str. 67–68, Sider. *Interpreting...* str. 183–184, C. L. Blomberg. *Interpreting...* str. 204 a další.

I vidí S. Aalen.⁵⁶ L. Goppelt zmiňuje Bultmannovu domněnku, že toto podobenství jako jediné v Lukášovi je skutečně ebjónské.⁵⁷ A. Di Marco upozorňuje na v. 25, který má chiastickou formu.⁵⁸

4. 16. KAPITOLA JAKO „KOMPAKTNÍ RÉTORICKÁ JEDNOTKA“

4.1 Uspořádání jednotky – „dispositio“

Nejrozsáhlejšími útvary v rétorické jednotce jsou dvě paraboly – podobenství.⁵⁹ Řecký výraz „παραβολή“ v sobě původně zahrnuje „srovnání“ či „juxtapozici“,⁶⁰ na což navazují i překvapující a dvojnásobné rysy, které vtahují posluchače do okamžité účasti na příběhu a kladou před něj nové a zásadní otázky. Umístění takovýchto útvarů proti sobě ještě násobí moment překvapení a umocní již tak značný rétorický efekt.

Obě podobenství nabírají podobu dialogu, vykazují časový sled a zejména první z nich komunikuje prostředky úmyslné matnosti a nečekaného vysvětlení. Obě staví na dualismu dvou charakterů (boháč a správce, boháč a chudák) a dvou interaktivních skupin posluchačů (učedníci a farizeové). Důležité je v obou případech řečeno na konci. Obě obsahují přímé řeči, obě jsou do jisté míry otevřené a obě vyžadují anticipovaný soud posluchačů, učedníků a farizejů, které nutí v prvním plánu představit si principy odlišného světa, dané aktualitou přiblížení království Božího. Ve druhém plánu je zasažen posluchač dnešní, tedy my.

⁵⁵ R. Bauckham. *The Rich Man...* str. 225–246, R. F. Hock. *Lazarus and Micylus: Greco-Roman Backgrounds to Luke 16:19–31* (JBL 106/1987), str. 447–463.

⁵⁶ S. Aalen. *St. Luke's Gospel and I Enoch* (NTS 13/1966-67), str. 1–13, zvláště 5–6.

⁵⁷ Goppelt. *Theologie des NT...* „Daher meinte Bultmann, diese Erzählung sei als einzige im Lukas-Evangelium tatsächlich ebionitisch gemeint“. str. 130–131.

⁵⁸ Bailey, Vander Broek. *Lit. Forms.* zmiňují zde výčet chiasmů v NZ a opírají se o A. Di Marca, str. 182–183.

⁵⁹ Lambrecht. *Rhetorical Criticism...* „...a parable possesses hardly more than a didactic function. The parable ... is a developed comparison in which the figurative half has been expanded into a narrative. The parable helps to illustrate what is said or thought in order to make it more graphic and to clarify it.“, str. 246. Blíže k parabolám S. McFague. *Metaphorical Theology* (Fortress Press, Philadelphia 1982), str. 42–54.

⁶⁰ J. B. Souček. *Řecko-český slovník k NZ* (Praha 1973), Bailey, Vander Broek. *Lit. Forms...* str. 105–114, Scott. *Hear Then...* str. 19–30.

Antický posluchač/čtenář, ať řecký či židovský, uměl docenit plynulost řeči, její rafinované sestavení, ba i argument ukrytý do struktury. Tam byla hodnotným nástrojem pro ocenění kvality řeči a pochopení záměru mluvčího. Je jí tedy nutné věnovat náležitou pozornost.

V rétorice zběhlý exeget nepřehlédne fakt, že v Lk 16 mají obě paraboly shodný začátek:

16,1b - *ἄνθρωπος τις ἦν πλούσιος...*

16,19 - *ἄνθρωπος δὲ τις ἦν πλούσιος*

Tohoto jevu si všímá i R. Meynet, který upozorňuje, že „tato podobenství jsou symetrická“.⁶¹ Dle Quintiliana v sobě takovýto jev nese „rétorickou figuru“, která navozuje „přirovnání protikladem“ nebo „antiteze“.⁶²

Přihlédneme-li ještě k faktu, že obě podobenství zařadil do evangelia pouze Lukáš, máme dostatek důvodů pro tvrzení, že *16. kapitola je specifický, tématem a strukturou ohraničený kompaktní celek se symetrickými parabolami v antitetickém vztahu, v němž převládá monotematický obsah.*

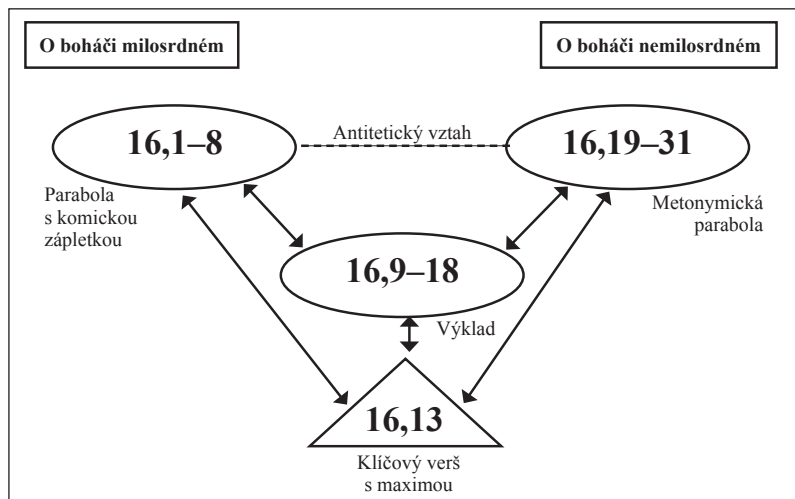
Střední oddíl, sevřeny parabolami, pak není možno považovat za tematicky odtažitý, ale spíše je nutné posoudit jeho rozsah a obsah vzhledem k oběma parabolám. Je velmi obtížné předpokládat, že by literárně i rétoricky vzdělaný Lukáš umístil mezi dvě související paraboly úsek, který k nim rétoricky nepatří. Naopak narativní signál – vysvětlující komentář vyprávěče z verše 14 – ukazuje na snahu začlenit oddíl mezi paraboly zcela plynule.

Z faktu, že obě podobenství patří k sobě a jsou „protikladná“, vyplývá, že jedno bez druhého má jen omezený význam a pro pochopení autorova záměru je nutné vyslechnutí obou. Střední část jednotky využívá Lukáš (Ježíš) k tomu, aby poskytl posluchači „klíč“ k řešení těchto podobenství, obeznámil ho se svým stanoviskem a uvedl na scénu Ježíšovy protivníky, čímž jednotka dostává ráz řeči pronesené při setkání Ježíše a jeho doprovodu s farizeji. K vykreslení rétorické situace dochází tedy ve v. 1a a následně v této střední, výkladové části jednotky.

Umístění společného komentáře do středu, mezi paraboly, je velmi efektivní, neboť i tím je dotvrzena zmiňovaná symetrická struktura. *Obě paraboly s výkladovým svorníkem uprostřed vytvářejí kompaktní rétorickou jednotku, tematicky i strukturálně oddělenou od okolí,*⁶³ která má následující schéma:

⁶¹ Meynet. *Rhet. Analysis*, „Especially when we have seen that these parables are symmetrical...“, str. 339.

⁶² Marcus Fabius Quintilianus. *Základy rétoriky* (Odeon, Praha 1985), str. 423 (9. 3. 32–33).

4.2 Synchronní analýza a „inventio“ jednotky

Ve v. 1a oznamuje vypravěč, jenž zná Ježíšův příběh a ví, co prohlásil, že jeho řeč je vedena k učedníkům. Ač Ježíš není přímo zmíněn a jedná se o větu s nevyjádřeným podmětem (Ἐλεγεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς), posluchači/čtenáři evangelia je jasné, že začíná další Ježíšova řeč. Tato věta zároveň plní z hlediska narativu funkci „počátečního textového signálu“, pomocí něhož vypravěč vnáší do svého narativního modu mnohočetné vrstvení.⁶⁴ Signál tohoto typu rovněž naznačuje čtenáři/posluchači, že musí postoupit k jiné narativní hladině. Narativní modus paraboly je pak zasazen do „světa vyprávěného Ježíšem“.⁶⁵

⁶³ D. Greenwood. „The first concern of the rhetorical critic, then, is to define the limits of the literary unit“, str. 423, „The second concern of the rhetorical critic is to analyse the structure of biblical compositions“, str. 424 (JBL 89/1970). Rétorickou a literární jednotku komparuje W. Wuellner. Where is..., str. 455. Rétorickou jednotku charakterizuje za pomoci K. Bergera (Formgeschichte des Neuen Testaments; Heidelberg: Quelle & Meyer, 1984) jako: „The smallest rhetorical units are metaphors and parables, sentential sayings and apophthegms, macarism and hymns, commandments and parenthesis, etc. The next larger rhetorical unit is constituted of varying combinations of the smallest rhetorical units, as atoms are combined into molecules“.

⁶⁴ Ke struktuře narativu blíže S. Rimmon-Kenanová. *Poetika vyprávění* (Brno, Host 2001), str. 16–24. T. Todorov. Kategorie literárního vyprávění, in: *Znak, struktura, vyprávění. Výbor z prací francouzského strukturalismu* (Brno, Host 2002), str. 142–179.

⁶⁵ Güttgemanns. *Narrative Anal.*, str. 138.

V. 1b je počátkem vlastní paraboly a hovoří v něm Ježíš, který začíná slovy ἀνθρώπος τις ἦν πλούσιος... Na scénu se dostává „bohatý člověk“ a jeho „správce“ (οἰκονομος), o němž se vzápětí dovidáme, že je „obviněn“ (διεβλήθη – aor. pas. ind.), a že „rozptýlil“ (διασκορπιζων – prez. akt. part.) „majetek jeho“. Posluchač i učedníci tedy znají postavy a příčinu dalšího děje. Děj v. 2a rozvíjí opět Ježíš, který ví, co učinil boháč a následně zaznívá i přímá řeč bohatého člověka (v. 2b) formou rétorické otázky (τί τοῦτο ἀκούω περὶ σου;), jež obsahuje podezření. Po otázce pokračuje boháčova přímá řeč (v. 2c), uvedená imperativem aoristu (ἀποδοῦ), a následuje výrok, který oznamuje správci, že již déle nemůže spravovat. Tím přímá řeč bohatého člověka končí.

Ve v. 3a je opět Ježíš v roli mluvčího, ale jiného než je onen z v. 1a, a ví, že správce hovoří sám k sobě. Nejprve je jeho přímá řeč v otázce, v níž se z bohatého člověka stává ὁ κύριός μου (v. 3b) a následně vylíčí svou bezvýhodnou situaci, neboť „kopat nedovede“ a „žebrot se stydí“. Beznaděj správce je tedy vyjádřena rétorickou otázkou, která nutí k úvahám nad vlastní budoucností. Tím se děj dramatizuje a přímá řeč správce pokračuje (v. 4) nalezením řešení jeho situace. Zároveň ve v. 3b přechází parabola do „diskursivního modu“ (monolog/dialog). Ve v. 5a hovoří Ježíš jako vyprávějící. Správce volá dlužníky „pána svého“ a následuje jeho přímá řeč ve formě otázky prvnímu dlužníku na výši dluhu (v. 5b). Ve v. 6 hovoří řada postav.⁶⁶ Je to jednak Ježíš (v. 6a,c) a na jiné narativní hladině první dlužník (6b) a správce (6d). Nemorální konání správce se stává zcela zjevným. Správce předkládá dlužníkovi jeho úpis a důrazně vybízí k napsání nového, nižšího. Užívá k tomu dvou imperativů aoristu δέξαι a γράψον. Navíc je dlužník vyzván, aby psal rychle. O správci se potvrzuje, co o něm bohatý člověk již dříve věděl, že „špatně hospodaří s jeho majetkem“ (v. 1b). Nyní je zaskočen i posluchač.

Ve v. 7 se struktura, mluvčí i obsah opakují jako u verše šestého. Amorální jednání správce je potvrzeno a situace je stejná i u druhého dlužníka. Jen místo padesáti věder oleje mu je „odpuštěno“ dvacet měr obilí. O podivnosti řešení situace správcem není pochyb a opětovně zaznívají i tytéž imperativy. Z narativního hlediska jsou v. 5–7 smíšením narativního a diskursivního modu. V. 8a přináší překvapivé prohlášení. Nemá formu přímé řeči „pána“, ale je pronesen ústy Ježíše-vypravěče. Pán chválí nepoctivého správce! To je pro posluchače šok, pánova pochvala je zcela nečekaná a ne-

⁶⁶ Délka veršů se v řeckém textu Nestle-Aland 26. Auflage a ČEPu liší. V. 5 v ČEPu přebírá i část v. 6 a je tedy oproti předloze delší.

ví, jak Ježíšova slova vysvětlit. Správce je ovšem i navzdory pochvale nazván nepoctivým a chváleno je to, že konal „rozumně“ (φρονίμως).⁶⁷ V. 8b pak komentuje předchozí verdikt srovnáním rozumnosti „synů tohoto věku“ a „synů světla“.

V tomto místě podobenství končí a následující v. 9 je počátkem nového oddílu řeči, odlišeného od předchozího frází Καί ἐγὼ ὡμν λέγω. Rozsah prvního podobenství tedy lze vymežit verši 1–8.

Hodnocení postav: Pomineme-li postavu vypravěče ve v. 1a, jež stojí mimo příběh, je zde osoba Ježíše, který vlastně parabolu prezentuje. Dalšími osobami, které v „minidramatu“ účinkují, jsou dvě „vedlejší postavy“ dlužníků, které spoluutvářejí „zápletku“, a jejich výroky jsou součástí dialogické struktury paraboly. Dlužníci jsou dva, což umocňuje čtenářovy pochyby o konání správce. Správce je postavou, která rozkazuje dlužníkům a je v kontaktu i s pánem. Dlužníkům rozkazuje, ale pro ně příjemné věci, neboť snižuje jejich dluh. Z hlediska etického je však stahuje na šikmou plochu. Nepřekvapuje tím, že neumí kopat či svou stydlivostí k žebrotě. Jeho atributy jsou lidské a snaha „zajistit se“ rovněž. Ač mu v parabole náleží nejvíce prostoru, jeho konání není až tak překvapující. Nepoctivých správců znají dějiny dost. „Záhadnou“ a stěžejní postavou je bohatý člověk. Mění se v „pána“ a vynáší verdikt, který nikdo nečeká. Právě nad jeho výroky (v. 8a,b) musí učedníci i čtenář přemýšlet. Zná provinění správce, neželí ztraceného majetku a omilostňuje v situaci, kdy by jiný trestal. „Kdo je tento pán? Nejedná podivně? Jednají takto i jiní boháčů? Má tolik, že mu to nevádí?“ Tyto otázky si klade posluchač a analogie těžko hledá. Právě na postavě bohatého člověka – pána se podobenství „zadrhlo“, zde opouští horizont běžného. Jednání boháče-pána je netypické a jeho výroky z v. 8 parabole dominují. Proto je možné pojmenovat parabolu po něm – „O boháčů milosrdném“.

Tento bohatý člověk – pán se dokáže smířit s tím, že jeho majetek poslouží bez náhrady jiným. Slouží Bohu, ne majetku. Přesně podle verše 13c, který ozřejmuje smysl boháčova-pánova činění. Majetek musí sloužit lidem, ne lidé mamonu. Svým způsobem to pochopil i nepoctivý správce. „Hřivny“ nezakopal, ale poslal dál. Milosrdný postoj pána pak vedl i skrze nepoctivého správce k pomoci jiným. Dluhy jsou sníženy, místo trestu přichází pochvala. Všem se děje nečekané. Podobenství tedy končí překvapivě dobře. Funguje na principech „přiblížení se Božího království“.

⁶⁷ Výrazu φρονίμως a výkladu z této perspektivy věnuje pozornost Fletcher. *The Riddle...* str. 17–18 a 22–23.

Není to logika hromadění, ale proměněných lidských vztahů a služebné funkce majetku.

K postavě „pána“ je možno říci, že z pozice narativní analýzy paraboly nemůže tato postava překročit její rámec. Avšak po zasazení paraboly do makrokontextu může být v „pánovi“ rozpoznán její vypravěč – Ježíš.⁶⁸

Jak již bylo zmíněno, Ježíšova slova z počátku v. 9 (καί ἐγὼ ὡμν λέγω) jsou signálem, jenž otevírá další, výkladovou část jednotky, a zároveň upozorňují na důležitost následujícího. Uskupení veršů 9b–13, tvořené trsem aforismů, se týká mamonu, bohatství a jeho poctivé či nepoctivé správy. Vyskytnou se zde dvě otázky (v. 11–12), které mají významově vztah k oběma parabolám a odpověď na ně přichází ve v. 13, jenž má podobu „prohlášení“, stejně jako v. 9b a 10. Společně zvou posluchače k akceptování pravdy, kterou Ježíš hlásá a fungují jako pádný rétorický argument. V. 13 pak vyjadřuje zkratkou, co měla obě podobenství říci, tvoří vrchol „trsu“ a jeho maxima (*gnome, sententia*)⁶⁹ οὐ δύνασθε θεῷ δουλεῦειν καὶ μαμωνᾷ je významovým klíčem, jenž odemyká obě podobenství.

Aforismus v. 10 má podobu paralelismu se strukturou AB//AB s antiteickým vztahem, což vytváří sémantické napětí. Verše 11 a 12 patří mezi „hypotetické enthymémy“, zatímco v.13 je „enthymém kategorický“, doplněný maximou.⁷⁰ Enthymémy plní v jednotce roli argumentu deduktivního, zatímco příklady (v tomto případě paraboly) argumentu induktivního. Aforismy zde působí na posluchače formou „nabádání-odrazování“.

Z v. 14, v němž hovoří vypravěč, se čtenář/posluchač nečekaně dozví, že Ježíšovu řeč slyšeli i farizeové, kteří byli implicitně přítomni. Není to tedy řeč výlučně pro učedníky, jak by odpovídalo v. 1a, ale slyší ji i ti, kteří mají rádi peníze a posmívají se. Vypravěčův v. 15a uvádí Ježíšova slova farizeům a úsek veršů 15b–31 je Ježíšovou přímou řečí k nim, kterou ovšem

⁶⁸ Güttgemanns. *Narrative Anal.* „Within the isolated ‚narrative mode‘ of the parable, *ho kurios* can only be the donor, ... Within the parable embedded in the macrocontext *ho kurios* can be at the same time the narrator, Jesus, since in such embedding context sometimes work together functionally. The ambivalence is therefore almost necessary as a semantic effect of the embedding“, str. 140.

⁶⁹ Kennedy. *NT Interpretation...* terminologie viz. str. 17.

⁷⁰ Enthymém je typ rétorického sylogismu. Je to výpověď, která podporuje důvod uvedené v prohlášení a je nejčastěji uvedena pomocí „gar“ nebo „hoti“. Sám předpoklad (premise) nemusí být uveden, jestliže ho posluchač předpokládá. Jedná se tedy o formu deduktivního důkazu. (Kromě rétoriky pracuje s enthymémami i logika, kde je enthymém definován jako sylogismus s jednou nevyjádřenou premisou.) Viz Kennedy. *NT Interpretation...* str. 16, Ch. L. Kinneavy. *Greek Rhetorical...* str. 49, Ch. L. Johnstone. „Enthymeme“, in: *Encyclopedia of Rhetoric*, str. 247–250.

slyší i učedníci a díky Lukášovu svědectví i čtenář/posluchač. Farizeové jsou najednou v roli těch, kdo defraudují pravé hodnoty a jsou na tom hůř, než onen nepravý správce (v. 15).

Ve verších 16–18 přijde na řadu tematika Zákona a rozvodu. Když tyto verše v textu zakryjeme, zjistíme, že výklad podobenství tím přímo ovlivněn není. Jsou to verše určené onomu implicitnímu posluchači, který se na scéně náhle objevil ve v.14. Řeč by bez těchto tří veršů byla plynulejší, ale zase by tento latentně přítomný posluchač, který musí být rovněž zohledněn, neměl svůj výklad a nebyl by Ježíšem za své posmívání (v. 14) přímo pokárán. V. 15b–18 je tedy možno v této vnitřní logice jednotky chápat jako Ježíšovo důrazné napomenutí těch, kdo milují peníze, a na předchozí podobenství reagují posměchem. Lidé milující peníze si nemohou vynutit vstup do království Božího (v. 16) a nemohou doopravdy milovat svého bližního (viz. následující podobenství), ba ani svou ženu (v. 18).

Oddíl v. 15c–18 je v jistém smyslu podobný uskupení v. 9–13, kde rovněž může stát každý verš samostatně, avšak jejich kumulace činí argument rozvinutějším a plastičtějším. Ve v. 17 nacházíme hyperbolu, což může být znakem Ježíšovy ironie⁷¹ vůči farizeům či odkazem na jeho vlastní učení a naplnění Zákona. V. 18 je syntetickým paralelismem⁷² a má charakter „zákonného ustanovení“.

Střední oddíl jednotky sahá tedy od v. 9 do v. 18.

Vpustíme-li do této analýzy kritiku redakce a zaměříme-li se na Lukášovo zpracování problematiky Zákona, je zřejmé, že to není jeho primární téma, neboť ho pojednává velmi omezeně a využívá přítomnosti farizeů k tomu, aby k nim tuto tematiku přiřadil.

Druhé podobenství jednotky je pokračováním přímé řeči k farizeům. Spojitosti a protikladnosti s první parabolou je dosaženo jednak shodným začátkem (v. 19a), který má rovněž funkci „počátečního textového signálu“ a následně i užitím „postpositivní slovní částice“ δέ, která naznačuje protiklad⁷³ a zároveň vymezuje i opětovný přechod od „diskursivního modu“ k „narativnímu“.⁷⁴

⁷¹ „Ironie staví do juxtapozice zdání a realitu; to, co se stane, bude opakem toho, co se čeká...“, J. Culler. *Krátký úvod do literární teorie* (Brno, Host 2002), str. 82. Ironie je řazena Cullerem mezi čtyři hlavní tropy (spolu s metaforou, metonymií a synekdochou) a historik H. White ji považuje za jednu ze čtyř základních rétorických struktur, prostřednictvím nichž chápeme zkušenost (J. Culler str. 82 a R. F. Berkhofer. *Beyond the Great Story. History as Text and Discourse*, Harvard/Belknap 1997, str. 95-99, 129, 134-135).

⁷² Dormeyer. *The NT among...* str. 93.

⁷³ Souček. *Řecko-český slovník k NZ*, „δέ“, str. 63.

⁷⁴ Güttgemans. *Narrative Anal...* str. 162.

Stejně jako v parabolě první je nejdříve vykreslen „bohatý (πλούσιος) člověk“ se svými atributy. Šatí se „purpurem“ i „jemným plátnem“ a „skvěle se veselí (εὐφραϊνόμενος) každý den“ (v. 19). Po něm přichází na řadu „Lazar“. Ten „lehává u brány boháče“, je „chudý“ (πτωχός), „pokrytý vředy“ (εἰλκωμένος), „touží být nasycen (χορτασθῆναι – aor. pas. inf.) alespoň tím, co spadlo od stolu boháče“ a „dokonce přibíhají psi a olizují jeho vředy“ (v. 20–21). Tak, jako je boháč každý den v přepychu a šťastný, tak je Lazar neustále v bídě a neštěstí. To, co je pro boháče samozřejmé (καθ' ἡμέραν), po tom chudák jen touží (ἐπιθυμῶν). Stojí zde proti sobě dvě zcela protikladné postavy, jejichž nápadná protikladnost je vytvořena sociálním postavením a majetkem. Boháč má mnohem více než potřebuje, Lazar nemá ani to nejnnutnější. Jeden si užívá, druhý sotva přežívá.

Co mají ovšem oba společné, je smrt. Ta vše mění. „Chudý“ je anděly „přenesen“ (ἀπενεχθῆναι – aor. pas. inf.) do „náruče Abraháma“, zatímco „bohatý“ je pouze „pohřben“ (ἐτάφη – aor. pas. ind., v. 22). Role se tedy obrátily a do hry vstupuje Abrahám. Boháč se ocitá v mukách v „pekle“ (ἄδης), zatímco Lazar je v „náručí Abrahámově“ (κόλπον Αβραάμ) a boháč ho navíc vidí (v. 23). Boháč pozemský se stává chudákem zásvětným a chudý Lazar se stává tím, kdo má více než potřebuje. V. 23 je zároveň přípravou na dialog a „diskurzivní modus“, který záhy následuje.

Až doposud hrál hlavní roli majetek a správné zacházení s ním. Pokud by boháč i svým „nespravedlivým mamonem“ Lazarovi pomohl, jeho zásvětný úděl by byl dle logiky této jednotky jiný (srovnání s v. 9). Přesto, že mu Lazar lehával u brány, nevšímal si ho. Přátele si tedy nezískal a do věčných příbytků být přijat nemůže (viz. v. 9). Čtenář/posluchač poučený závěrem prvního podobenství a následujícími aforismy (v. 9–13) už ví, jak se má s majetkem zacházet a vnímá, že se tato část jednotky vztahuje i ke druhé parabolě, zejména její první části.

Zhruba po první třetině dostává parabola dialogický charakter. Ve v. 24 jej začíná trápený boháč, který důrazně žádá po „otci Abrahamovi“ (πάτερ Αβραάμ) smilování (ἐλέησον – aor. imper. akt). Má poslat (πέμψων – aor. imper. akt.) Lazara, aby svlačil jeho jazyk, neboť je mučen v plameni. Boháč tedy i po smrti vyžaduje Lazarovy služby! Lazar má mírnit jeho trápení, ač on ho nezmírnil. Abraham však rázně vybízí boháče ke vzpomínání (μνησθητι – aor. imper. dep.) na život, kdy přijal vše dobré a Lazar naopak zlé. Proto je Lazar nyní „těšen“ (παρακαλεῖται) a boháč, který již není boháčem, „trápen“ (ὀδυνᾶσαι). Boháč bez majetku je nikým, Lazar někým.

Rozprava s imperativy na obou stranách pracuje s již vytvořenými kontrasty a klade důraz na pozemské konání. To je čas, kdy je potřeba se správ-

ně rozhodnout a vědět, komu sloužit. Nepříznivě se vyvíjí pro ty, kdo ji slyší, ale mají rádi peníze a posmívají se (v. 14). Antitetické vztahy nepřipouštějí neangažovaný postoj a posluchač má na vybranou pouze ze dvou možností, neboť obě zásvětné „reality“ odděluje „hluboká propast“ (v. 26). Lazar má tedy k Abrahamovi blízko, kdežto bývalý boháč nepřekonatelně daleko. Přesto boháč žádá „otce“ o další Lazarovy služby. Má jít do boháčova rodného domu (v. 27) a varovat jeho pět bratrů, aby nepřišli do „mista muk“ (v. 28). Zde už boháčovi nejde o něj samotného, ale o jeho blízké. Avšak ani v této prosbě, která již imperativy neobsahuje, není úspěšný. Abraham naopak jeho bratry rázně odkáže k naslouchání (ἀκούσατωσαν – aor. imper. akt. 3. pl.) Mojžíšovi a Prorokům (v. 29). Boháč se nevzdává a přesvědčuje Abraháma, že po příchodu někoho z mrtvých budou činit pokání (v. 30). Abraham je ovšem neoblomný: „Neposlouchají-li Mojžíše a Proroky, nedají se přesvědčit, ani kdyby někdo vstal z mrtvých“ (v. 31).

Hodnocení postav: Boháč třikrát o cosi žádá a prosí, ale vždy marně. Je tedy ve zcela jiném postavení, než na zemi. Tam pro něj bylo dosažitelné vše, v pekle nic. Diskuse se odehrává pouze mezi boháčem a Abrahamem a odkaz na Mojžíše a Proroky, tedy na stěžejní části Tenachu, coby nejvyšší autoritu, zazněl dvakrát z úst Abrahama. V jeho výpovědích jsou ukryta poučení. Naproti tomu se boháč pouze táže, žádá a prosí a je v roli zcela protikladné oné pozemské. V jeho případě je již na vše pozdě.⁷⁵

Lazar aktivně sám nehovoří a v celé parabolě je pasivní postavou. Za něj hovoří ke čtenáři/posluchači jeho jméno – „Bůh pomohl“ (varianta hebrejského či aramejského אלה עזר). Zároveň se nabízí spojnice mezi Lazarem a Abrahamovým služebníkem Eliezerem (Gen 15,2), který má získat nárok na dům bezdětného Abrahama. Zde však Lazar nedostává jen dům, ale je přímo v „náručí“ otce víry.

Veršem 31 končí dialog Abrahama s boháčem, parabola, tato Ježíšova přímá řeč i celá rétorická jednotka. Závěr podobensví (v. 31) je negativní a autoritu mu dodává Abrahamova mimořádnost v židovském národě. Boháč nenachází u Abraháma milost, neboť sám byl nemilosrdný.

Abrahamovy výroky z v. 29 a 31 jsou v souladu s tím, co říká Ježíš farizeům již ve v. 16–17. Ježíš vlastně poví farizeům totéž ještě jednou, ale ve formě paraboly, čímž potvrdí svá prohlášení a navíc vše vyhrotí zaštítním se autoritou Abrahama. Dle vnitřní, synchronní logiky jednotky Zákon opravdu nepomíjí (v. 17), ale jeho platnost se protahuje až do zásvětna, do dialogu Abrahama s boháčem (v. 31). Postava Abrahama, jakož i odkaz

⁷⁵ Z této perspektivy nahlíží na parabolou O. Glombitza. *Der reiche Mann und der arme Lazarus* (Nov. T. 12/1970), str. 166–180. V případě boháče je již „Zu spät!“.

na Mojžíše a Proroky zde slouží jako „vnější důkaz“ argumentace, známý účastníkům a pocházející z Bible. „Vnitřní důkaz“, tedy ten, který je vynalezený autorem, nalezneme ve v. 14 a je přímo vyřčen vypravěčem – Lukášem.

Jak je v diachronní rovině obtížné zdůvodnit zařazení veršů s problematikou Zákona právě na toto místo, tak v synchronní analýze vidíme, že přítomnost v. 16–17 neruší, ale vykládá a potvrzuje argument paraboly. Korespondence mezi středním oddílem a parabolou je zcela zřejmá.

Podobenství je možné pojmenovat „O boháči nemilosrdném“ a jeho rozsah je od v. 19 do v. 31.

Komparace parabol: V předchozí parabolě, jejímiž posluchači jsou primárně učedníci (v. 1), tedy nová komunita sdružená kolem Ježíše, prosloví ospravedlňující výrok „pán“ (v. 8). Zde, ve druhé parabolě, naopak zazní varovné memento těm, kteří neposlouchají Mojžíše a Proroky – farizeům (v. 14–15) – z úst „otce Abrahama“, jenž je otcem židovského národa. Každý tedy vyřkne výrok nad „svými“. Jeden ortel je omilostňující, druhý nemilosrdný, což ve „druhém plánu“ odráží Lukášův pohled na židovstvo jeho doby. Ponaučení pramenící z celé jednotky tedy zní: „Nesloužit mamonu, ale Bohu“ (v. 13) a být učedníkem, neboť právě „jejich“ parabola končí ospravedlněním, na rozdíl od té, která je nasměrována k farizeům, nositelům a autoritám „starého pořádku“. Zajisté jde v celé parabolě prvoplánově především o majetek a vztah k němu. Rozhodující je však *milosrdenství boháčů*. Jeden milosrdný je, až to překvapí, druhý je jeho přesným opakem. Milosrdenství jednoho vede k záchraně jiných, nemilosrdnost druhého neumenšuje pozemské trápení Lazara a zapřičiňuje boháčovu vlastní zkázu. Milosrdný má správný postoj k majetku i lidem a slouží Bohu, nemilosrdný slouží mamonu, nikoli Bohu či lidem (dle maximy v. 13).

Od protikladů ve druhé parabolě vede spojnice k antitetickým vztahům mezi podobensvími navzájem – „O boháči milosrdném“ versus „O boháči nemilosrdném“. Okolnost, že obě paraboly začínají stejně, zpracovávají tentýž námět, avšak do jisté míry odlišně a obě nabírají podobu dialogu, zde dává možnost hledat figuru zvanou „expolitio“,⁷⁶ kterou však někteří

⁷⁶ Expolitio se dá překládat a vysvětlovat jako „další rozvíjení“, „zjemňování“ či „kultivování“. Je známo již z antické rétoriky a jedná se o jednu z diskutovaných „figur“ (figura je odchylka od normy běžně sdělovacího jazyka, založená nejčastěji na opakování nebo přesunech výrazových prostředků). Kennedyho charakteristika „expolitia“ je následující: “Expolitio occurs, . . . when we linger on the same topic and seem to be saying something different. It occurs in two forms: we either state the same thing again or we speak about the same thing. We will not say the same thing in the same way. for that would tire the reader, not refine the subject. but you /sic/ should change it. We can change it in three ways: by

autoři starých rétorik nepovažují za reálnou figuru, ale jen za techniku „rozšíření“.

Co se týče „rétorické situace“, chybí údaje o čase a místě. Učedníci jsou v roli posluchačů a do vyprávění Ježíše nijak nezasahují. Napětí je vytvořeno mezi Ježíšem a farizeji (je tomu tak i v celém příběhu), kteří slyší jeho řeč a posmívají se mu. Ježíš reaguje tím, že poví druhou parabolou a v té případně na farizeje po jejím rozkrytí nelichotivá pozice nemilosrdného boháče. Čtenář/posluchač je na to však již vypravěčem připraven ve v. 14. Další reakci farizeů ani učedníků už vypravěč nezachycuje, neboť Ježíšova ponaučení jsou jasná a smýšlení obou zúčastněných skupin posluchačů odhalí další vyprávění Ježíšova příběhu. Lukášův čtenář/posluchač získal poučení o správě Bohem svěřeného majetku, nahlédl Ježíšův „*éthos*“ a nyní musí po vzoru „nepoctivého správce“ sám sobě položit otázku, jaký je jeho vztah k majetku a Ježíši, zda je v roli ospravedlněného učedníka či farizeje neposlouchajícího Mojžíše a Proroky.

Tato situace je zároveň svědectvím o tom, že „povelikonoční“ církev řadila společně Židy i pohany pod poselství vzkříšeného Ježíše – Krista.

4.3 Gramatika a styl – „*elocutio*“ jednotky

Posouzení Lukášova stylu z tak krátkého úseku díla není plně výstižné a něco již bylo zmíněno v předchozích částech tohoto pojednání. Obecně je možné říci, že Lukáš, stejně jako Pavel, byl zřejmě schopen psát atickou řečtinou, avšak záměrně volí koiné. Přesto je jeho styl hodnocen v rámci NZ jako elegantní a jeho vysoká úroveň zlepšuje autorův záměr. Lukáš vykazuje znalost klasických rétorických druhů a věnuje mimořádnou pozornost struktuře. Patrné je v Lukášově evangelii užití „*prosopopoeiae*“ a snad podle určitých zásad upravuje i dějiště, aby bylo vhodné pro jeho čtenáře. Kennedy jej hodnotí jako přiměřeně kvalifikovaného pisatele, který uplatňoval značnou zdrženlivost při literárním zpracování svých řečí, neboť ty jsou u klasických historiků obecně mnohem delší (týká se zejména Skutků).⁷⁷

Lexis a synthesis: Lukáš nepreferuje archaismy, anebo nová či cizí slova. Otázkou je jen užití izraelských jednotek pro dutou míru – βᾶτος a κόπος. Nedá se ani říci, že by stará slova užíval v této rétorické jednotce novým způsobem. Výjimku tvoří obraty υἱοὶ τοῦ αἰῶνος a υἱοὶ τοῦ φωτός,

changing the words, by changing the tone of delivery, or by treatment“., Kennedy. *NT Interpretation...* str. 29.

⁷⁷ Kennedy. *NT Interpretation...* str. 32, 97–98, 100, 114–115.

keré zároveň vytvářejí figuru zvanou „přirovnání“ a jsou součástí aforismu v. 8b, jenž má podobu prohlášení.

Začátek paraboly ve v. 1b (ἄνθρωπος τις ἦν πλούσιος) je považován Nollandem za Lukášovu výpůjčku z v. 19, aby tím položil paralelu mezi podobnostvými.⁷⁸ Užití slovesa διαβάλλειν pak indikuje druh soudní procedury.⁷⁹ V NZ pouze Lukáš užívá idiom ἀκούειν τι περὶ τίνος (v. 2) a slova εἶπεν δὲ ἐν ἑαυτῷ (v. 3) mohou být Lukášovou dikcí.⁸⁰ Použití plurálu γράμματα (v. 6–7) je ve vztahu k zákonným dokumentům regulérní.⁸¹ Předmětem sporu mezi badateli je stěžejní výraz κύριος (v. 8a), který dle některých označuje Ježíše, ale podle jiných jen pána paraboly. Výraz „synové tohoto věku“ z v. 8b je rovněž doložen v Kumránském dokumentu (CD 20:34) a obrat „synové světla“ pochází rovněž z Kumránu (např. IQS 1:9; 2:16; 3:13,24,25). Tato semitská frazeologie poukazuje na palestinský původ verše.⁸²

Co se týče středního oddílu, je nutné zmínit termín μαμωνάς, který je počítanou formou hebrejského מָמוֹן nebo aramejského מַמְמָן. Zřejmě má neutrální význam a nemusí být nutně negativně zabarven.⁸³ Genitiv τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας je také označován jako „hebrejský“ a jeho užití svědčí nejen o původu, ale zvýrazňuje sémantickou sílu obratu.⁸⁴ Z hlediska lexis je rovněž zajímavým výrazem βδέλυγμα (v. 15), který má emotivní ráz a v LXX se vyskytuje ve spojení s tím, co Bůh pokládá za naprosto pobuňující.⁸⁵

F. W. Danker považuje za nezbytné pro porozumění veršům 16–18 pochopit funkci slova πᾶς, které dle něj hraje rozhodující roli. Ve v. 16 je vloženo do úst farizeům, zatímco ve v. 18 již zaznívá ze rtů Ježíše jako „alarmující echo“, kterým Ježíš popichuje farizeje v termínech jejich vlastního Zákona. πᾶς zde tedy umocňuje sarkasmus⁸⁶ a napomáhá vnímání v. 17

⁷⁸ Nolland. *The Word Bib. Com.* si všimá paralely obou parabol., str. 797.

⁷⁹ Topel. *On the Injustice...* str. 217.

⁸⁰ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 797.

⁸¹ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 799.

⁸² M. G. Steinhauser. *Noah in his Generation: An Allusion in Luke 16. 8b.* „εἰς τὴν γενεάν τὴν ἑαυτῶν“ (ZNW 79/1988), str. 152–157, zvláště 154–155. Řecký původ verše zvažuje Bailey. *Poet & Peasant...* str. 109.

⁸³ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 805–806.

⁸⁴ D. Wallace. *Greek Grammar Beyond the Basics* (Zondervan, Grand Rapids 1996), str. 86–88.

⁸⁵ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 810.

⁸⁶ Danker. *Luke 16.16...* str. 237–238.

jako ironického komentáře k postoji farizeů. Užití „gnómického prezentu“ ve v. 18, jenž je vyjádřen pomocí πῶς ὁ + prez. part. ἀπολύων, poukazuje k faktu, který je bez časových limitů. Nabývá tak hodnoty obecné maximy, která trvá po „všechny časy“.⁸⁷

Ve druhé parabolě kromě již zmiňovaného začátku v. 19 se vyskytuje obrat ἐνεδιδύσκετο πορφύραν, který je zřejmě ovlivněn jazykem Mk 15,17.⁸⁸ Líčení extravagance, s jakou se boháč šatí, připravuje čtenáře/posluchače od počátku na negativní ortel postihující boháče. Slova ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι (v. 21) mohou být spojnicí k Lk 15,16. Jídlo také padá se stolu pánů u Mt 15,27, avšak místo Lukášových psů jsou tam štěňata a ta jsou drobtý nasycena. Jde tedy o obraz spíše pozitivní. Naproti tomu Lukášův boháč má tolik, že by mohl Lazara snadno nasytit i tím, co spadne se stolu, ale neučiní to! Psi pak místo drobtů lížou chudákovy rány.

Umístění postavy Abrahama ještě zvyšuje obraz požehnání, jakého se po smrti Lazarovi dostalo, oproti utrpení boháče (v. 23–25). Nolland se domnívá, že mnoho z jazyka této parabolky pochází od Lukáše.⁸⁹ Svědčí o tom např. ve v. 22 užití ἐγένετο δε + infinitiv a ve v. 27 považuje ἐρωτῶ..., ἴνα za Lukášovu dikci.⁹⁰ „Zákon a Proroci“ (v. 16) je dosvědčený židovský idiom, avšak „Mojžíš a Proroci“ je jeho Lukášovou variantou (v. 29–30). Lukášova ruka je pak viděna i za obraty οὐχί... ἀλλ', πορευθῆ, μετανοήσουσιν (v. 30) a ve výrazu πεισθήσονται (v. 31).⁹¹

5. ZÁVĚR

Předchozí analýzou jednotky je možno doložit, že rétorická kritika ve spolupráci s dalšími synchronními metodami výkladu je efektivním nástrojem exegeze, který umožňuje doplnit diachronní zkoumání textu o neotřelé pohledy a v tomto případě zajišťuje vnímání textu jako „jednotky“ s pevnými vnitřními vazbami.

Právě prezentovaná struktura této jednotky je pádnou součástí argumentace a odhalení vztahů mezi parabolami i pochopení funkce oddílu mezi nimi odkrývá hloubku a taktiku Ježíšovy řeči, zprostředkované kva-

⁸⁷ Wallace. *Greek Grammar...* str. 523.

⁸⁸ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 827.

⁸⁹ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 830.

⁹⁰ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 829–830.

⁹¹ Nolland. *The Word Bib. Com...* str. 830–831.

lifikovaným Lukášovým zpracováním, jenž činí z 16. kapitoly originální kompaktní celek. Rozkrytí této struktury napomáhá i pochopení „druhého plánu“, který Ježíš i Lukáš s posluchačem/čtenářem rozehrávají.

Navržené názvy parabol („O boháči milosrdném“ a „O boháči nemilosrdném“) vyplývají z jejich symetrie i juxtapozice a rozčlenění kapitoly do tří základních funkčních částí (v. 1–8, 9–18, 19–31), které vzájemně komunikují, usnadňuje čtenáři orientaci a poskytuje vhodný přechod k výkladu. Vnímání textu jako „řeči“ a postřehnutí vazeb, jež mají stmelující účinek, brání mnohdy zbytečnému atomizování celku, což může napomoci k objevení struktury vytvořené autorem a přispívá k jejímu exegetickému využití.

Od předchozí rétorické jednotky, kterou tvoří 15. kapitola, je jednotka oddělena jednak tématicky, a také uvedením nové řeči ve v. 16,1a. Obdobně je tomu s kapitolou 17. Přesto má exegetovaná jednotka právě s 15. kapitolou některé shodné rysy. Stejně jako ona je monotematická, je tvořena parabolami, v jejichž závěru zaznívají stěžejní výroky s nárokem Boží autority a analogickou řečí o Bohu. V obou jednotkách je výrazný druhý plán, jehož prohlédnutí nechává mimo jiné nahlédnout do židovsko-křesťanských vztahů, odrážejících vnímání Lukášovy doby. Avšak zatímco 15. kapitola graduje na svém konci (v. 32) a dvě malé parabolky jsou přípravou na třetí hlavní, 16. kapitola má parabolky významově rovnocenné a graduje ve svém středu, v poslední části v. 13. Co je však nutné zdůraznit, je to, že v jistém smyslu je 16. kapitola pokračováním 15., neboť problémem „staršího syna“ je prvoplánově právě majetek (v. 15,29-30) a 16. kapitola řeší (mimo